

колишнього СРСР. Значна частина цих студентів вже довгий час живе у Чехії разом зі своїми батьками. Вони здобували або завершували середню освіту у чеських школах, постійно знаходяться в чеському мовному середовищі. Тому на мовлення цієї категорії студентів суттєво впливає чесько-російська або чесько-українсько-російська мовна інтерференція. Отже перед викладачами російської мови стоїть складне завдання побудувати свої лекції і практичні заняття так, щоб досягти максимальної ефективності засвоєння матеріалу як чеськими, так і російськомовними студентами, тобто слухачами з абсолютно різною базовою підготовкою. Проте, що спеціальність російська мова в бізнесовій комунікації користується популярністю, свідчить постійне збільшення кількості прийнятих студентів. Так, у 2010 році на перший курс було зараховано 36 слухачів.

Лекції і практичні заняття з російської мови відвідують також іноземні студенти, які приїжджають на стажування до університету Яна Евангеліста Пуркіне в Усті над Лабою в рамках європейської освітньої програми Еразм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Современное зарубежное литературоведение (страны Западной Европы и США): концепции, школы, термины: Энциклопедический справочник. – М.: Интрада – ИНИОН, 1996. – 320 с.

Паламарчук О.Л., Чмир О.Р. (Київ, Україна)

165 років славістики в Київському університеті

Київський університет – один з провідних осередків славістики. У статті подається короткий виклад історії кафедри слов'янської філології від її заснування (1842) та початку систематичного викладання славістичних дисциплін (1846) до наших днів.

Ключові слова: Київський університет, славістика, кафедра слов'янської філології.

Київський університет – один из ведущих славистических центров. В статье кратко излагается история кафедры славянской филологии от ее основания (1842) и начала систематического преподавания славистических дисциплин (1846) до наших дней.

Ключевые слова: Киевский университет, славистика, кафедра славянской филологии.

Kyiv University – one of the leading centers of Slavic studies. The article gives a brief history of the Department of Slavic Studies from its inception (1842) and the beginning of the systematic teaching of Slavonic subjects (1846) to the present day.

Key words: Kyiv University, Slavic, Department of Slavic Studies.

Славістичні традиції в Києві мають глибокі корені. Зі стін Києво-Могилянської академії, першого вищого навчального закладу в Україні, яка постала у 1632 р. на базі заснованої у 1615 р. Київської братської школи та Лаврської школи (1631), вийшли європейськи відомі вчені, громадські та культурні діячі – філософ Г.Сковорода, історик М. Бантиш-Каменський, релігійні діячі і письменники С.Полоцький, С.Яворський, Ф.Прокіпович, Г.Кониський, В.Капніст, композитори, М.Березовський, А.Ведель, художники Г.Левицький, Л.Тарасевич, гетьман І.Самойлович.

Київська академія відкривала двері вихідцям з різних слов'янських земель. В 1737 р. тут слухав лекції видатний російський вчений-енциклопедист М.В.Ломоносов. На навчання сюди прибували серби, чорногорці, болгари. Вихованець академії, український письменник і педагог М.Козачинський з групою випускників академії у 1733 р. вирушив до Сербії, де вони займалися організацією слов'янських шкіл у Белграді, Вуковарі, Пожареваці та інших містах. Київська академія проіснувала до 1817 р., коли на її базі було відкрито Київську духовну академію.

Відкриття у 1834 р. університету у Києві стало визначною подією для розвитку слов'янознавства в Україні.

В Київському університеті поступово сформувалася одна зі значних славістичних шкіл, яка на певному історичному етапі відіграла визначальну роль у розгортанні славістичних досліджень, закладенні підвалин української славістики. Діяльність університету кілька десятиріч від часу заснування регулювалася особливими статутами, при призначенні на посади викладачів передусім враховували благонадійність.

Питання про відкриття кафедри слов'янської філології ставилося від моменту відкриття університету, але позитивно вирішилося з прийняттям нового статуту Київського університету в 1842 р.

Відсутність відповідних фахівців змусила Раду університету розглядати питання про запрошення на кафедру відомих учених, які мали славістичні зацікавлення і відповідну підготовку. Серед можливих кандидатур ішлося про філолога та історика М. О. Максимовича, історика М. Д. Іванишева, польського славіста А. Кухарського, чеського вченого В. Ганку, сербського філолога В. Караджича [4, 5]. Обговорювався і шлях, яким пішли інші університети, – спрямувати у відрядження до слов'янських країн кандидата від університету. Жоден з обраних кандидатів – магістр М. А. Тулов, ад'юнкт М. Т. Костир – вирушити у закордонне відрядження не зміг [4, 5-6]. Через відсутність фахівця упродовж кількох років викладання по кафедрі не велось.

Першим в осінньому семестрі 1847–1847 рр. прочитав курс чеської

мови на новоствореній кафедрі Кіндратій Федорович Страшкевич (1815–1868). Можна гадати, що К. Ф. Страшкевич хотів посісти кафедру славістики. У нього для цього були як формальні підстави (ступінь магістра грецької словесності), так і належні знання. Свідчення його глибокої зацікавленості славістикою, яка спонукала до набуття якнайширших знань у її царині, знаходимо у виданні «Биографический словарь профессоров и преподавателей императорского университета Св. Владимира (1834–1884)», підготовленому до 50-річчя університету. Не вдалося з'ясувати причин, з яких К. Ф. Страшкевич не зміг посісти кафедру. Можна припустити, що це було пов'язано прийнятим у 1839 р. розпорядженням, яким заборонялося призначати на кафедри в Університеті св. Володимира уродженців Західних губерній (К. Страшкевич народився на Волині, гімназію закінчував у Житомирі). Цей наказ став складовою репресій у відповідь на викриття в університеті в 1837 р. таємної політичної організації – «Союзу польського народу» [5, 25-26].

1847 р. на кафедру було призначено випускника Вищого педагогічного інституту в Санкт-Петербурзі ад'юнкта магістра грецької словесності Василя Яковича Яроцького (1824–1897), який очолював її до виходу на пенсію у 1875 р. В. Я. Яроцький мало публікувався, лекції читав «по собственным запискам», спираючись на праці Й. Шафарика, Ф. Палацького, Є. Копітара [5, 234].

Найбільшою опублікованою працею В. Я. Яроцького є звіт про відрядження у слов'янські землі (червень 1862 р. – грудень 1863 р.), під час якого він відвідав Сербію, Хорватію, Славонію, Чехію, Моравію, Словаччину, Лужицю, Галичину [6]. Це документ, що давав досить широку картину життя різних слов'янських народів у середині XIX ст.

Активізація наукових досліджень в університеті пов'язана з ім'ям відомого славіста проф. О. О. Котляревського (1837 - 1881), який очолював кафедру з 1875 р. до 1881 р. О. О. Котляревський запроваджує викладання нових курсів, серед яких – історія Чехії, історія слов'янських літератур і культур, історія слов'янознавства. Він багато робить для популяризації знань про слов'ян, з 1877 по 1878 рр. очолює Київське слов'янське товариство.

Саме під керівництвом О. О. Котляревського формувалися славісти, діяльність яких в подальшому була визначальною для київської школи.

Після передчасної смерті О. О. Котляревського у 1881 р. кафедру івслов'янської філології Київського університету очолив випускник Санкт-Петербурзького університету (1876 р.) Тимофій Дмитрович Флоринський (1854–1919), що посаду він обіймав до 1917 р., з невеликою перервою у

1912–1913 рр. Понад 35 років Т. Д. Флоринський вів наукову, викладацьку, громадську роботу в Університеті св. Володимира. Його науковий доробок багатий і різноманітний. Т. Д. Флоринський дотримувався крайніх монархічно-шовіністичних поглядів, категорично стверджував, що українська мова не окрема слов'янська мова, а наріччя російської мови, у питанні про перспективи розвитку української мови займав антидемократичну, антинаукову позицію. Життя професора Т. Д. Флоринського обірвала чекістська куля 15 травня 1919 р

Як особистість і науковець Т. Д. Флоринський сформувався у Санкт-Петербурзькому університеті. Серед його вчителів був І. І. Срезневський – саме він одним з перших зацікавив студента Флоринського проблемами славістики.

Т. Д. Флоринський був автором багатьох лінгвістичних та історичних праць, систематично публікував критико-бібліографічні огляди найновішої літератури із слов'янознавства в київських “Університетских известиях” та “Записках Историко-филологического факультета С.-Петербургского университета”, його “Лекции по славянскому языкознанию” довгий час використовувалася як посібник у різних університетах. Т. Д. Флоринський читав курси з історії, етнографії слов'янських народів, викладав мовознавчі дисципліни.

Під керівництвом проф. Т. Д. Флоринського на кафедрі формувалася колектив авторитетних вчених-славістів. Серед них був О. М. Лук'яненко (1879 – 1974), який після закінчення у 1903 р. Київського університету з двома золотими медалями та дипломом 1-го ступеня, був залишений для підготовки до професорського звання (1903 – 1906). У 1907 р. Він став приват-доцентом кафедри слов'янської філології. Магістерська дисертація О. Лук'яненка “Політична та літературна діяльність братів Зринських та Франца Франкопана (з історії політичного, культурного та економічного життя хорватів у ХVІІ ст., а також з історії вироблення у них літературної мови)”, яку він захистив у 1911 р., була відзначена премією ім. О. О. Котляревського Російської АН у 1913 р. О. М. Лук'яненко, працюючи професором у Київському університеті, звертався до широкого кола славістичних проблем. Його цікавили порівняльно-історична граматики слов'янських мов; питання старослов'янської мови; дослідження південнослов'янських мов, питання української мови, пам'ятки давньоруської мови В університеті проф. О. М. Лук'яненко читав практично всі слов'янознавчі курси – порівняльну граматику слов'янських мов, історію та діалектологію сербохорватської, польської мов, історію сербохорватської польської та чеської літератур. Проф. О. М. Лук'яненко викладав на Київських

вищих жіночих курсах, у створеному в 1918 р. Українському університеті. У 1920 р. він брав участь у роботі ініціативної групи, що займалася створенням філії Київського університету в Криму, де працює до 1934 р., а потім переїжджає до Саратова. У Саратовському педагогічному інституті О.М. Лук'яненко завідував кафедрою російської мови та мовознавства (1934 – 1941), згодом (1941 – 1963) очолював кафедру слов'янського мовознавства у Саратовському університеті. У цей період його праці були пов'язані переважно з історією та методикою викладання російської мови.

З 1892 р. працював в університеті учень професора О.О. Котляревського, прекрасний знавець багатьох слов'янських мов, вчений, педагог, перекладач, Степович (Дудка Степович) А.І. (1856 – 1935), У 1893 р. видав "Нариси з історії слов'янських літератур". Його праця "Нарис історії чеської літератури", що вийшла у 1896 р., була високо оцінена фахівцями і удостоєна Російською АН премії гр. Д.А. Толстого. Славістична діяльність ученого не обмежувалася університетською кафедрою – він співробітничав з Київським слов'янським товариством, Історичним товариством Нестора-літописця, видав кілька науково-літературних збірників ("Славянская беседа", 1888 – 1891; "Рассвет", 1893), для яких сам зробив переклади.

Цікавою постаттю серед викладачів кафедри був учень В.Ягича Ю.А. Яворський (1873 – 1937), відомий діяч москвофільського руху на Західній Україні. У 1915 р. Київський університет св. Володимира на визнання наукових заслуг обрав Ю. Яворського приват-доцентом кафедри слов'янознавства. У 1920 р. вчений із сім'єю емігрував до Праги, де активно працював, друкувався у чехословацьких та закарпатських виданнях, брав участь у роботі I Міжнародного з'їзду славістів.

Важливим осередком, де формувалися славістичні інтереси студентів в Київському університеті, був семінарій професора В.М.Перетца, який діяв з 1907 р. У роботі семінарію брали участь І.Огієнко, Є.Тимченко, С.Маслов, Б.Ларін, П.Филипович, М.Драй. Переїзд В.М.Перетца до Петербурга (після обрання його дійсним членом Академії наук у 1914 р.) не перервав його зв'язків з Києвом. Особливо активними вони стали після 1920 р., коли В.М.Перетца обрали дійсним членом ВУАН.

У ході визвольних змагань, короткого періоду української державності, початкового періоду більшовицької влади в Україні Київський університет часто опинявся у центрі ідейних суперечок, боротьби за утвердження української освіти, науки, культури. З університетом були пов'язані долі як багатьох прихильників ідеї української незалежності, так і її противників.

Університет пережив напругу і трагізм подій 1917 – 1920 рр. – загибель чи еміграція значної частини провідних учених та студентської молоді; численні реорганізації, зумовлені більшовицькими експериментами в освіті; жорстокі репресії нової влади проти інтелігенції, що призвели до знищення цілих наукових напрямків. Одним з таких напрямків стало слов'янознавство.

У 1918 р. до Києва приїжджає М.Л. Туницький (1878 – 1934). У надзвичайно складний для Київського університету час М.Л.Туницький очолював у ньому кафедру слов'янської філології (1918 – 1922 рр.).

Уродженець Полтавщини, М.Л.Туницький був випускником Московської духовної академії, учнем відомого дослідника давніх слов'янських пам'яток Г.О. Воскресенського, спеціалізувався зі слов'янської філології у Петербурзькому університеті під керівництвом О.І. Соболевського, О.О. Шахматова, П.О. Лаврова. Його наукові інтереси зосереджувалися на вивченні початкового етапу слов'янської писемності, зокрема діяльності Климента Охридського. Після від'їзду з Києва він викладав у вузах Москви, Твері, Нижнього Новгороду, брав участь у роботі Словникової комісії АН СРСР (1926). 9 лютого 1934 р. М.Л.Туницького, на той час професора Московського педагогічного інституту ім. Бубнова, заарештували у зв'язку зі сфабрикованою ОГПУ справою "Російської національної партії", яка відома ще як "справа славистів" [1].

Трагічно склалася доля магістранта кафедри у 1918 р. Є. А. Рихліка (1888 – 1937? 1939?). Ґрунтовну славистичну підготовку він одержав на слов'яно-російському відділенні Київського університету (1909 – 1910) та у Берлінському університеті, де навчався у 1910 – 1913 рр. Був активним учасником семінарія В.М. Перетца. Наукові зацікавлення Є.А.Рихліка охоплювали дуже широке коло питань: історія чеської літератури, етнографія різних слов'янських народів, зокрема чехів в Україні; історія українсько-польських зв'язків; суспільної думки у слов'ян.

З 1925 р. Є.А.Рихлік працював у Ніжинському інституті народної освіти, вів велику роботу з національно-культурного будівництва у ВУАН, де керував роботою польського та чеського відділів у Кабінеті національних меншин при Етнографічній комісії Академії. У 1930 р. Є.Рихліка було заарештовано та засуджено до 10 років ув'язнення. Незважаючи на клопотання В.М.Перетца та М.С.Державіна, Є.Рихліка відправили до концтабору [7, 386].

У 1918 р. після закінчення підготовки до професорського звання до Києва з Петербурга повернувся професорський стипендіат М.О. Драй-Хмара (1889 – 1939). Підготовку до професорського звання він проходив у

Петербурзькому університеті під керівництвом визначних славістів О.О. Шахматова, П.О. Лаврова, І.О. Бодуена де Куртене. У Петрограді М. Драй-Хмара бере участь у науковому гуртку з українознавства, який діяв при університеті. Після повернення в Україну на запрошення І.І. Огієнка М.Драй-Хмара переїжджає до Кам'янця-Подільського, де працює у щойно створеному університеті спочатку приват-доцентом, а пізніше професором. Викладає слов'янознавчі дисципліни. Після повернення до Києва М. Драй-Хмара працює в установах ВУАН, керує семінарами слов'янських мов та літератур, секцією слов'янського мовознавства. Публікує праці, присвячені історії слов'янських літератур; творчості різних слов'янських письменників; питанням перекладу; дослідженням слов'янського фольклору; давніх пам'яток. У лютому 1933 р. М.Драй-Хмару було заарештовано вперше. Через три місяці його випустили, але не поновили на роботі ні в Інституті мовознавства при ВУАН, ні в Польському педагогічному інституті, ні в Інституті лінгвістичної освіти, його позбавили членства у Спілці наукових співробітників. Вдруге заарештований 5 вересня 1935 р., звинувачений у приналежності до "націоналістично-терористичної організації Миколи Зерова". М. Драй-Хмара у ході слідства відкидав усі звинувачення, винним себе не визнав, зізнаць не підписав. М.Драй-Хмару було заслано на Колиму на 5 років, де він загинув 19 січня 1939 р.

Славістичну підготовку в університеті св.Володимира отримав(1916), а потім працював в Київському університеті і після його реорганізації у КІНО, (ВІНО) В.П. Петрусь (1886 – 1957). У 1919 р. він розпочав викладання в Київському університеті, згодом його було обрано професором слов'янських мов (1920–1921 рр.); у 1922–1929 рр. В.П.Петрусь був деканом факультету соцвиху, який був утворений після розформування старих факультетів замість історико-філологічного факультету. Згортання українізації та початок широкомасштабних репресій проти української інтелігенції позначилося і на долі В.П.Петруся: 26 вересня 1929 р. його було заарештовано. У травні 1932 р. він відбув термін ув'язнення, був звільнений і повернувся до Києва. де кілька місяців до партійної чистки зміг попрацювати в Академії наук. У кінці 1937 р. його позбавили прописки у Києві і запропонували виїхати. У 1940 р. В.П.Петрусь зміг повернутися до викладацької роботи у Кіровському педагогічному інституті, де протягом 1943–1952 рр. очолював кафедру російської мови. У 1945 р. В.П.Петрусь захистив докторську дисертацію

"Фонематичні структури типу $\text{t}\bar{\text{y}}\text{t}$ – $\text{t}\bar{\text{y}}\text{t}$ у слов'янських мовах". У повоєнні роки була опублікована низка праць із славістики, але значна частина праць В.П.Петруся лишилася неопублікованою.

Після численних реорганізацій у 1933 р. Київський університет відновив діяльність. Про відкриття кафедри славістики у ньому не йшлося. Слов'янознавство в Радянському Союзі у цей час було проголошене наукою "фашистською", а порівняльно-історичний метод, що переважно застосовувався у славістичних дослідженнях, не відповідав постулатам "нового вчення про мову".

Якісно новий етап у розвитку славістики розпочався у повоєнний період, коли на філологічних факультетах Київського та Львівського університетів було створено слов'янські відділення для підготовки кваліфікованих фахівців з полоністики та богемістики. 1946 року у Київському університеті була відновлена кафедра слов'янської філології, яку з 1947 року очолив академік Л.А.Булаховський. У перше повоєнне десятиліття студенти слов'янського відділення спеціалізувалися з полоністики та богемістики. Саме з випускників перших повоєнних років було створено в Інституті мовознавства спочатку групу, а потім відділ загального і слов'янського мовознавства, в доробку якого – фундаментальні колективні славістичні праці, низка індивідуальних монографій, присвячених важливим проблемам сучасної славістики. З 1956 р. почав працювати осередок славістики в Інституті літератури ім. Т.Г.Шевченка НАНУ, де також працюють випускники слов'янського відділення.

У 1955 р. підготовка фахівців із спеціальності "слов'янська мова і література" була припинена. Слов'янські мови продовжували викладати на українському та російському відділеннях. З 1960 до 1971 р. завідувачем кафедри слов'янської філології був професор В.І.Масальський, який доклав чимало зусиль для того, щоб була відновлена підготовка фахівців з слов'янських мов і літератур. Попри те, що кафедра не була випускаючою, розширювався діапазон мов, які вивчалися – з 1963 р. Т.В.Лапинська почала викладання болгарської мови, з 1970 р. сербохорватську мову викладала І.П.Бондар. З 1971р. кафедра знову розпочала підготовку фахівців-славістів з західно- та південнослов'янських мов і літератур. Завідував кафедрою з 1971 до 1981 р. учасник Великої Вітчизняної війни доцент М.С.Зарицький. Упродовж 1981 – 1987 рр. завідувачем кафедри був доцент В.К.Житник, фахівець з історії чеської літератури, міжслов'янських мовних та літературних зв'язків, теорії і практики перекладу, поет і

перекладач. З 1987 р. кафедру очолює професор О.Л.Паламарчук. У 1999 р. від кафедри відокремився новий структурний підрозділ – кафедра полоністики. В останні роки на кафедрі розпочато викладання словацької, словенської, білоруської, македонської мов.

Щороку здійснюється набір за спеціалізаціями у різні групи. Студенти-славісти вивчають як основну спеціальність болгарську, польську, сербську, хорватську, чеську, білоруську мови та літератури. Після закінчення отримують подвійну спеціальність – фахівець із слов'янських мов та літератур, фахівець з української мови та літератури.

Кафедра слов'янської філології має партнерські зв'язки з університетами Праги, Брна, Софії, Благоевград, Загреб, Белграда, Варшави, Вроцлава, Кракова. Студенти регулярно виїждять на мовну практику до зарубіжних слов'янських країн – налагоджено обмін студентами між Випускники кафедри професійно реалізуються у різних сферах: викладають у вищих навчальних закладах; успішно працюють Міністерстві закордонних справ, посольствах слов'янських країн в Україні та українських посольствах у Чехії, Сербії, Хорватії, Болгарії, в культурних центрах, торгово-економічних представництвах, іноземних фірмах.

Кафедра слов'янської філології постійно розширює діапазони своєї діяльності. З 2007 р. при кафедрі працює Центр славістики, який веде велику роботу з популяризації знань про слов'янські мови, літератури, міжслов'янські культурні зв'язки. Щороку навесні проводяться Міжнародні славістичні читання, присвячені пам'яті Л.А.Булаховського. Двічі на рік видається збірник наукових праць «Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ашинин Ф.Д., Алташов В.М. “Дело славистов”. – М., 1994;
2. Булахов М.Г. Восточнославянские языковеды: Библиогр. словарь. – Т. 3. – Мн., 1978;
3. Викладачі Ніжинської вищої школи. Біобібліографічний покажчик. Ч. 2 – 3. – Ніжин, 2000;
4. Досталь М.Ю. До історії становлення і розвитку славістики в Київському університеті святого Володимира. – Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – К., Видавництво Інституту історії України АН України. – 1993. – Вип. 4. – С. 5;
5. Історія Київського університету. – К., 1959. – С. 24–25;
6. Отчет исправляющего должность экстраординарного профессора Яроцкого, по случаю командировки с ученою целью в Славянские земли, с 15 июня 1862 по 15 декабря 1863 г. – Университетские известия. – 1864. – № 2. – С. 78–105;
7. Шаповал Ю.І. Україна ХХ століття: особи та події в контексті важкої історії. – К., 2001.